

تشویق به کار و تلاش از منظر قرآن و روایات

* فاطمه نادعلی

* چکیده :

تشویق به کار و تلاش به عنوان عامل مهمی در رشد معنوی و تربیتی و سلامت فکری و معیشتی انسان، موضوعی است که قرآن کریم در آیات متعددی انسان را به آن دعوت و توصیه نموده است. در قرآن کریم حدود ۴۰۰ آیه در تشویق به کار و تلاش و بیان ارزش و اهمیت و آثار و برکات (کار و تلاش) وارد شده است. در قرآن کریم از کلمات مترادف و هم معنی با کار و تلاش و مشاغل انبیاء و توصیه ها و تشویق های آنان به کار و تلاش یاد شده است. در این مقاله علاوه بر مطالب فوق به نقش کار و تلاش در تعالی معنوی و اخلاقی انسان و کیفیت و کمیت کار و فعالیت و تخصص گرائی و نهی از شغل های کاذب و اشتغال زنان از دیدگاه قرآن و روایات پرداخته شده است.

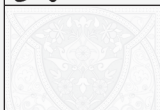
* کلید واژه :

کار آفرینی، معنویت بخشی، تشویق به کار و تلاش

* کار آفرینی :

قرآن کریم با ایجاد شناخت از طریق عقل، قلب و قوای حسی و با تحریک میل و انگیزه و جهت دهی غرائز، انفعالات، عواطف و احساسات و توجه دهی به قدرت و حرکت گیری به برکت استعانت از قوه و قدرت الهی زمینه را برای شکل گیری کار و تلاش در صحنه عمل برای انسان فراهم آورده است و بر شأن این موجود مختار و انتخاب گر برای کارهایی که کمال و تعالی او را فراهم آورد با تعلیم و تربیت، با کار آفرینی و توصیه به کسب تخصص در حرفه و کار افزوده است. ﴿فَإِذَا قَرَعْتَ فَانَصِبُ﴾ (انشراح/۷)

* پژوهشگر قرآنی و مربی و مدرس دانشگاه آزاد اسلامی خمینی شهر، خوراسگان و دولت آباد

◆ معنویت بخشی :

در آیات و روایات کار کردن و تلاش مثبت رویکرد کاملاً آخرت گرایانه داشته و ارزش کار و کارگر و فعالیت کسی که به دنبال معیشت حلال و طیب است و عبادت محسوب گردیده تا آنجا که اگر در این مسیر کشته شود شهید از دنیا رفته است و اجر و پاداش شهداء را دارد . و خداوند هادی و هدایت گر این مجاهدان می باشد . ﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا...﴾ (عنکبوت / ۶۹)

◆ تشویق به کار و تلاش :

در قرآن کریم حدود ۴۰۰ آیه در تشویق به کار و تلاش و بیان ارزش و اهمیت کار و تلاش وارد شده است . و همچنین تعدادی از آیات به مشاغل پیامبران بزرگوار الهی پرداخته که آنها در کنار رسالت‌مندی و هدایت‌گری برای جامعه اسلامی اشتغال به کار و فعالیت داشته تا هم معاش خویش را تأمین نمایند و هم دیگران را در این مسیر تشویق به کار و تلاش کنند به همین جهت به مشاغل برخی از آنان اشاره می شود . براساس برخی از آیات از جمله سوره هود آیه ۳۷ ، سوره قصص آیه ۲۷ ، سوره انبیاء آیه ۸۰ و ... شغل حضرت نوح علیه السلام را نجاری و شغل حضرت شعیب علیه السلام را دامداری و کارگری و شغل حضرت موسی علیه السلام را شبانی و کارگری و شغل حضرت داود را زره سازی و آهنگری و شغل حضرت آدم علیه السلام را کشاورزی و شغل حضرت ابراهیم علیه السلام را کشاورزی و دامداری ، شغل حضرت ادریس علیه السلام خیاطی و حضرت یعقوب و ایوب به زراعت و دامداری و شغل حضرت هود و صالح تجارت و حضرت سلیمان حصیر بافی و حضرت عیسی صیادی و نجاری و حضرت محمد صلی الله علیه و آله تجارت و صیادی و شبانی بوده است . قرآن کریم در آیات ذیل انسان را تشویق و ترغیب به کار و تلاش نموده است .

﴿إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى﴾ (لیل / ۴) که سعی و تلاش شما مختلف است ...

﴿وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ...﴾ (اسراء / ۱۹) و آن کسی که سرای آخرت را بطلبد و سعی و کوشش خود را برای آن انجام دهد ، در حالی که ایمان داشته باشد ، سعی و تلاش او از سوی خدا پاداش داده خواهد شد .

﴿و ان لیس للانسان الا ما سعی﴾ (نجم / ۳۹) و اینکه برای انسان جز سعی

و کوشش او نیست و سعیش بزودی دیده می شود او به دنتیجه اش می رسد . سپس به او جزای کافی داده خواهد شد .

﴿ كل نفس بما كسبت رهینه ... ﴾ هر کس در گرو اعمال خویش است

﴿ یوم تجد کل نفس ما عملت من خیر محضرا.. ﴾ روزی که هر کس اعمال نیکی را انجام داده حاضر می بیند .

﴿ و ما التئهم من عملهم من شیء ﴾ ... و از عمل آنها چیزی نمی کاهیم و هر کس در گرو اعمال خویش است .

◆ توجه فوق العاده قرآن به کار و تلاش و تشویق به آن

در آموزه های قرآنی و روائی ، کار در ردیف عبادت آمده است. تا آنجا که فضیلت کسی که برای روزی خود تلاش می کند، برتر و بالاتر از عابد بی کار شناخته شده است و در مقابل، تنبلی و بی کاری مظهر نقص، پوچی و ابتذال معرفی شده است. امام صادق علیه السلام، به یکی از دوستانش به نام معاذ که کار نمی کرد، فرمود: «آیا از کار کردن و داد و ستد کناره گیری کرده ای یا نمی توانی کار کنی؟» گفت: از کار کردن ناتوان نیستم، ولی ثروت زیادی در اختیار دارم که تا پایان عمر، مرا از کار کردن بی نیاز می سازد. حضرت فرمود: «کار را ترک مکن؛ زیرا ترک کار، عقل را زایل می گرداند».

◆ نقش کار در رشد معنوی انسان :

در روایتی نیز از امام صادق علیه السلام چنین نقل شده است: به هر کس از دوستان خود که رسیدید، سلام برسانید و بگویید که: جعفر بن محمد علیه السلام به شما سلام می رساند و می گوید: بر شما باد رعایت تقوای الهی و انجام دادن هر کاری که می توان با آن به پاداش های خداوند رسید. به خدا سوگند که شما را جز به چیزی که به خود فرمان می دهیم، فرمان نمی دهیم. پس به کوشش و تلاش بپردازید. چون نماز صبح گزاردید و تمام شد، هر چه زودتر در پی روزی روانه شوید و خواستار روزی حلال باشید و بدانید که خدای بزرگ، روزی شما را می دهد و کمکتان می کند. همچنین، در حدیثی دل نشین آمده است که امام

تشویق به کار و تلاش
از منظر قرآن و روایات

صادق علیه السلام از شخصی پرسید: عمر بن مسلم چه می کند؟ گفت: فدایت شوم! به عبادت روی آورده و از کسب و کار دست کشیده است. فرمود: «وای بر او، آیا ندانسته است که آن کس که طلب روزی را ترک کند، دعایش مستجاب نخواهد شد». آن گاه آن حضرت ادامه داد: گروهی از یاران پیامبر هنگامی که این آیه نازل شد: «هر کس تقوای الهی را پیشه خود سازد، خداوند، راه رهایی (از تنگ دستی و گرفتاری) را جلوی پای او قرار می دهد، و از جایی که هیچ حساب نمی کند روزی او را می رساند.» (طلاق: ۲ و ۳) دکان ها را بستند و به عبادت مشغول شدند و گفتند: روزی ما تضمین شده است.

وقتی به پیامبر صلی الله علیه و آله خبر رسید، آنان را نزد خود فرا خواند و فرمود: «چه چیز شما را به این کار برانگیخت؟ گفتند: یا رسول الله! خداوند، عهده دار روزی ما شد و ما به عبادت روی آوردیم. در پاسخ شان فرمود: «هر کس چنین کند، دعایش مستجاب خواهد شد. در پی کسب و کار باشید».

◆ نقش کار در تربیت و سلامت انسان:

نقش کار و سلامت جسم «کار»، یکی از عوامل مهم ایجاد و حفظ سلامت جسمانی انسان است و در نتیجه به صورت غیرمستقیم، ضامن پیش گیری از بسیاری از بیماری های روحی و اخلاقی خواهد بود. بنابراین، برای آنان که خواهان بدنی سالم هستند، کار و تحرک و فعالیت، در حکم نسخه ای شفابخش خواهد بود. چنان که علی علیه السلام فرموده است: **مَنْ يَعْمَلْ يَزِدْ قُوَّةً، مَنْ يَقْصُرْ فِي الْعَمَلِ يَزِدْ قِتْرَةً.** هر کس کار کند، نیرویش افزون تر می شود و هر که در کار کردن کوتاهی نماید، سستی او افزایش می یابد. گفتنی است با داشتن جسم سالم، زمینه برای روح و عقلی سالم نیز آماده می شود، همان گونه که در مقابل، جسم بیمار و ناسالم، می تواند بستری برای بسیاری از ناهنجاری های اخلاقی و روانی باشد.

تثویق - کار و تلاش
از منظر قرآن و روایات

◆ کیفیت کار و تلاش

کار، یکی از عوامل مهم سلامتی جسم و روح است. کار عاشقانه و ارتباط آن با خلاقیت گاهی کار، تنها برای ادای تکلیف و انجام وظیفه صورت می‌گیرد. گاهی نیز، در عشق ریشه دارد و عاشقانه انجام می‌شود. کار به انگیزه ادای وظیفه، گر چه بسیار ارزشمند است و به مراتب بهتر از بی‌کاری است، ولی در آثار و برکات، هرگز به پای کار «عاشقانه» نمی‌رسد. در «کار عاشقانه» است که آدمی خستگی ناپذیر می‌شود، خلاق و نوآور به بار می‌آید و کارش را نیز به نیکوترین صورت انجام می‌دهد. این «کار عاشقانه» است که چون فراتر از مقیاس‌های کوچک مادی و محاسبه‌ای پولی صورت می‌گیرد، انواع برکت‌ها را به همراه خویش از آسمان نازل می‌کند. کار عاشقانه، مردم خواهی را نیز در پی دارد.

خلاقیت، نوآوری، خستگی ناپذیری، مردم دوستی و بسیاری از ثمرات دیگر، از نتیجه‌های «کار عاشقانه» است، نه آن کاری که تنها برای انجام تکلیف صورت می‌گیرد. یکی از رمزهای پیروزی، آن است که انسان، به سراغ کار و رشته‌ای برود که بر اساس ذوق و سلیقه و استعداد او باشد. اساساً پاره‌ای از شکست‌ها و ناکامی‌های آدمی، نتیجه انحراف از این اصل مسلم است که در بیشتر مواقع در پی کاری است که ذوق و استعداد آن را ندارد و از کاری که شایسته آن است، سر باز می‌زند.

◆ کمیت کار و تلاش

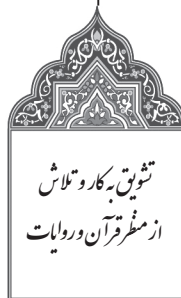
کار و رشته‌ای موفقیت‌آمیز است که مطابق با ذوق و استعداد انسان باشد. کار در حد توان خداوند، انسان‌ها را در حد توان و ظرفیت آنان مکلف کرده است و می‌فرماید: «لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا»؛ خداوند، هر کسی را به اندازه توانایی او تکلیف نموده است». (بقره: ۲۸۶) بدون شک، این سخن زیبایی پروردگار، افزون بر آنکه از دریای عدالتش سرچشمه می‌گیرد، در مصلحت و حکمت او نیز ریشه دارد؛ زیرا تکلیف نمودن فراتر از «توان»، افزون بر آنکه مانع از انجام درست و کامل آن عمل می‌شود، بیزاری نسبت به آن را نیز در پی دارد. در نتیجه، روح نشاط و سرزندگی را از انسان می‌گیرد و ناخودآگاه، آدمی را به سوی افسردگی می‌کشاند. مناسب است که انسان‌ها، با الگوگیری از این

تثبیت کار و تلاش
از منظر قرآن و روایات

اصل قرآنی، توان و ظرفیت خود را در کارهای مورد نظرشان محاسبه کنند تا در نتیجه از پی آمدهای ناگواری که گفته شد، محفوظ بمانند. پذیرش کار متناسب با توان جسمی، فکری و مدیریتی، افزون بر اثر مثبت آن در سامان دهی امور اقتصادی، در تندرستی، نشاط روحی و نیز حفظ کرامت و شخصیت افراد نقش مهمی دارد. امام صادق علیه السلام در این باره می فرماید: «سزاوار نیست مؤمن، خود را خوار نماید». به امام گفته شد: چگونه ممکن است خود را ذلیل سازد؟ فرمود: «به کارهایی دست زند که توان انجام آن را ندارد».

کانون خانواده، زن مسلمان و کار و فعالیت

حضرت علی علیه السلام در ارتباط با کار کردن زنان فرموده است: کاری را که خارج از توانایی زن است، به دستش مسپار که به حال او مناسب تر است و به او آسایش خاطر بیشتری می بخشد و زیبایی اش را پایدارتر می سازد؛ زیرا زن همچون گلی خوش بو است. از منظر عقل و شرع، کار باید در حد توان انسان ها باشد. حفظ تعادل در انجام کار ارزشمندی و تقدس کار و توجه فراوان قرآن و روایت ها نسبت به آن، بدان معنی نیست که آدمی تا آنجا به کار بپردازد که نه حال و وقتی برای عبادت برایش باقی بماند و نه زمانی برای تفریحات سالم و بهره مندی از لذت های حلال. از آنجا که اسلام، دین تعادل است، در عین توصیه فراوان به کار، به رعایت اعتدال در کار نیز سفارش کرده است. در حدیثی از امام موسی بن جعفر علیه السلام چنین آمده است: بکوشید که وقت شما چهار قسمت باشد: قسمتی برای مناجات با خدا، بخشی برای کار و فعالیت، پاره ای برای معاشرت با برادران و افراد مورد اعتماد که عیب های شما را یادآوری کنند و از دل نسبت به شما اخلاص ورزند. زمانی را هم به پرداختن به لذت های مشروع و حلال اختصاص دهید، که به وسیله این ساعات پرداختن به تفریحات سالم و لذت های صحیح، بر انجام وظایفی که در سه قسمت پیش گفته شد، توانا می شوید. نکته مهمی که در پایان این حدیث بیان شد، بسیار قابل دقت است و از آن چنین برمی آید: اگر انسان ساعاتی از اوقات خود را به شادمانی و پرداختن به لذت های مباح اختصاص ندهد، به خوبی از عهده وظایف خویش، همانند کار و عبادت کردن، برنخواهد آمد؛ زیرا اگر فکر انسان، پیوسته به سبب پرداختن به تفریح های سالم و به موقع، از فرسودگی رها شود و نشاط دوباره بیابد، آدمی

همواره کارها و وظایفش را به خوبی انجام خواهد داد.

یکی از نویسندگان در این زمینه می نویسد: وقتی که مغز بانشاط است، فعالیت همه اعضای حیاتی، طبیعی است. مغز شفاف، خیلی بیشتر از مغز آشفته، انجام وظیفه می کند. کاری که به کمک مغز آرام و متوازن انجام شود، بی نقص و قابل دوام است.

نویسنده دیگری نیز درباره لزوم حفظ تعادل در کار و پرهیز از غرق شدن در کار چنین می نویسد:

مردان و زنانی که در کار و فعالیت اقتصادی خویش غرق شده اند و جهان را از دریچه درآمد می نگرند و خانواده خود را به دست فراموشی می سپارند و از ایفای تکلیفی که در این زمینه بر عهده دارند، غفلت می ورزند، با دست خویش زمینه تزلزل خانواده و نابسامانی آن را فراهم می سازند. کاری با ارزش است که هدف آن فداکاری، رشد شخصیت، خلاقیت، سازندگی، خوش بختی خود و دیگران باشد. مردان و زنان امروزی که قسمت اعظم وقت خود را در پشت میز اداره ها و مانند آن صرف کار کردن می نمایند، هنگامی که با اعصابی خسته و ناراحت به خانه برمی گردند، کوچک ترین برخورد و ناچیزترین حادثه در خانه، موجب بروز اختلاف شدید می گردد.

◆ لزوم تخصص در کار و حرفه

در آموزه های دینی به موضوع «تخصص» در کار و حرفه، بسیار توجه شده است. در قرآن کریم آن گاه که یوسف علیه السلام به عزیز مصر می گوید: «اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ؛ مرا بر خزائن این سرزمین بگمار» (یوسف: ۵۵)، از تخصص و آگاهی کافی خویش سخن گفته و می گوید: «إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ؛ همانا من نگاهبانی (امین) و کاردانی آگاه به این کار هستم». (یوسف: ۵۵) مولوی نیز در مثنوی گفته است که حتی اگر پنبه دوز هستی، در کارت متخصص و خیره باش.

تخصص نداشتن در کار سبب می شود که هم آن کار، خوب صورت نپذیرد و هم مراجعه کننده در این میان ضرر کند. چه بسا اقدام ناآگاهانه در مواردی

تشوین به کار و تلاش
از منظر قرآن و روایات

همچون پزشکی، به قیمت جان اشخاص تمام شود. نظامی می گوید:

می کوش به هر ورق که خوانی   تا معنی آن تمام دانی

می باش طبیب عیسوی هُش   اما نه طبیب آدمی کش

پیامبر اکرم ﷺ خرابی حاصل از انجام دادن کار بدون تخصص و آگاهی را بیشتر از اصلاح آن می داند و می فرماید: «مَنْ عَمِلَ عَلَى غَيْرِ عِلْمٍ كَانَتْ مَأْتِلُهُ أَوْ كَثُرَ مِمَّا يُصْلِحُ؛ هر کس بدون علم و تخصص، کاری انجام دهد، بیش از آنکه آباد کند، خراب می کند». در جایی دیگر فرموده است: «هر گاه می خواهی کاری انجام دهی، آن را از روی اطلاع و دانش انجام بده و از آن بپرهیز که کاری را نادانسته و بدون آگاهی انجام دهی». از امام صادق علیه السلام نیز در این زمینه روایتی این گونه نقل شده است: «از نظر من، فرق نمی کند که کار را به خائن واگذار کنم، یا به انسانی ناشی و نامتخصص و فاقد مهارت».

خلاصه آنکه اهمیت «تخصص» در کار و حرفه تا آنجاست که در روایت اسلامی از آن به عنوان معیاری برای شخصیت انسان ها نام برده شده است. حضرت علی علیه السلام در این باره می فرماید: «النَّاسُ أَبْنَاءُ مَا يُحْسِنُونَ؛ مردمان فرزندان آن چیزند که آن را نیک و شایسته انجام دهند».

در شرح این حدیث شریف چنین آمده است:

یعنی همان گونه که انسان ها به پدران خویش نسبت دارند و با پدران و قدر و منزلت آنها شناخته می شوند، به همین گونه هم، اشخاص به کار و مهارت و تخصص خود نسبت داده می شوند و قدر و منزلت کسب می کنند.

♦ اهمیت دادن قرآن و اهل بیت علیهم السلام به موضوع تخصص در کار و حرفه

پدیده ای نامبارک به نام بی کاری، ناهماهنگی با آفرینش است. در جهانی که هر ذره ای در آن، به کاری و وظیفه ای مشغول است، بی کاری یعنی نواختن ساز مخالف در جمع هم نوای عالم هستی که در نتیجه سبب ظهور زشتی در مجموعه جهان آفرینش خواهد شد. افزون بر آن، بی کاری بستری مناسب برای

تثبوت بر کار و تلاش
از منظر قرآن و روایات

بروز انواع ناهنجاری های اخلاقی و ارتکاب لغزش هاست. در نگاهی جامعه شناسانه باید گفت: اصلاح جامعه، نتیجه ای است که با تحقق مقدمه هایی شکل می گیرد. از مهم ترین آن مقدمات، ایجاد بازار اشتغال و فراهم ساختن زمینه های شغلی برای افراد بی کار است.

پدیده بی کاری، افزون بر آنکه ناهماهنگی با آفرینش است، بستری مناسب برای ارتکاب لغزش ها و انحراف ها به شمار می آید. کارهای کاذب یکی از بدترین بلاها و آفات برای هر جامعه، روی آوردن به کارهای کاذب و دوری از کار مفید و مولد است. در کارهای کاذب، تنها، سود شخص در نظر گرفته می شود و در آن نه اثری از توجه به منافع دیگران به چشم می خورد و نه خبری از تلاش و فعالیت وجود دارد. اهل بیت (علیهم السلام) به صراحت ما را از دست زدن به چنین کارهایی نهی کرده اند. برای مثال به مواردی از آن اشاره می کنیم امام صادق علیه السلام می فرماید: دوست ندارم آسیابی را اجاره کنم، و همان آسیاب را با قیمتی بیشتر به دیگری اجاره دهم، بی آنکه در آن آسیاب، کاری انجام داده باشم و آن را مجهزتر کرده باشم.

در روایتی دیگر نیز امام صادق علیه السلام ما را از دست زدن به این عمل نهی می کند: «مبادا شخصی خانه ای را اجاره کند و بعد آن را به مبلغی بیشتر اجاره دهد، بدون آنکه در آن خانه اقدامات جدیدی به عمل آورد».

همچنین، از امام صادق علیه السلام درباره کسی پرسیدند که تعهد می کند کاری را انجام دهد، ولی بعداً همان کار را با قیمت کمتری به دیگری واگذار می کند و از این راه منافی تحصیل می کند. امام فرمود: «تمی تواند چنین کاری را انجام دهد، مگر آنکه قسمتی از کار را شخصاً انجام داده باشد». دیدیم امامان معصوم (علیهم السلام)، آن دسته از کارهای دروغین و معاملاتی را که در آنها از منافع جامعه چشم پوشی شده و تمامی سود، برای شخص متمرکز گشته است، به شدت نفی می کنند و افراد جامعه را از دست زدن به چنین کارهایی باز می دارند؛ زیرا در چنین کارهایی، بویی از تلاش و تولید و خدمت از سوی شخص به مشام نمی رسد. از همین رهگذر، فلسفه حرمت ربا آشکار می شود که برخی پول انباشته خود را به نیازمندان قرض می دهند و بدون آنکه

تثویق بکار و تلاش
از منظر قرآن و روایات

کاری انجام دهند یا در آن کار شریک شوند و خطر احتمالی آن را بپذیرند، با وام گیرنده شرط می کنند که پول بیشتری باز گردانند. این عمل، سبب می شود که کسانی بدون فعالیت و کار به ثروت های زیادی برسند و پولی که باید در جامعه در گردش باشد، در دست عده ای خاص متمرکز شود. ادامه این کار سبب خواهد شد که نیازمندان جامعه، نیازمندتر و رباخواران، حریص تر و ثروتمندتر و به طبقه ای استثمارگر تبدیل شوند.

❁ نتیجه :

قرآن کریم و سیره قرآنی معصومین تشویق به کار و تلاش را با چشم انداز رشد و تعالی فرد و خانواده در جامعه پیگیر بوده اند و با ذکر زمینه ها، آثار برکات و نتایج کار و تلاش به ترغیب مردم به کار و تلاش پرداخته اند. تعهد به این راهکارها و توجه به آثار و برکات کار موجبات رشد و تعالی همه جانبه جامعه اسلامی را در بر خواهد داشت.

❁ منابع :

- (۱) قرآن کریم، ترجمه آیه الله العظمی مکارم شیرازی
- (۲) نهج البلاغه، شرح و ترجمه محمد دشتی، نشر مشرقین، قم، ۱۳۷۹
- (۳) راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی ترغیب القرآن، بیروت، دارالعلم، ۱۴۱۲ ه ق
- (۴) طباطبائی، محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، قم، ۱۳۷۴ ه ق
- (۵) کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه مصطفوی، تهران
- (۶) مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، دارالعلم، ۱۴۱۲ ه ق
- (۷) نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل، قم، موسسه آل بیت، ۱۴۰۸ ه ق